

О. С. Білоусова,

доктор економічних наук,

провідний науковий співробітник відділу державних фінансів,

Державна установа "Інститут економіки та прогнозування НАН України",

E-mail: bilousova.os@gmail.com

ResearcherID: AAB-1694-2019,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7434-3469>

Бюджетне забезпечення процесів активного старіння в контексті стійкості державних фінансів

Статтю присвячено висвітленню проблем бюджетного забезпечення процесів активного старіння та стійкості державних фінансів України. Актуальність цієї проблематики зумовлена прискоренням темпів демографічного старіння, міждержавною міграцією, обмеженістю бюджетних ресурсів, що у сукупності збільшує навантаження на молоде покоління, створює фінансові ризики на рівні як держави, так і домогосподарств. Окреслена проблема залишається недостатньо дослідженою. Загострюється необхідність збільшення бюджетних видатків та збереження стійкості державних фінансів у довгостроковій перспективі, запровадження нових регуляторних заходів на ринку праці, у системах охорони здоров'я й надання соціальних та освітніх послуг, а також у сфері подолання бідності серед людей похилого віку. Нові підходи до підтримки громадян мають відповідати загальноєвропейським нормам, які сприяють активному довголіттю населення, зменшенню податкового навантаження, ослабленню тиску на наступні покоління, встановленню взаємодії між поколіннями.

Проаналізовано фінансове забезпечення соціальних послуг, які надаються людям похилого віку, та виявлено низку проблемних аспектів. З метою удосконалення підходів до фінансування соціальних послуг розроблено матрицю вибору соціальних послуг щодо забезпечення активного старіння та форм їх фінансування. Для розширення джерел фінансування напрямів забезпечення процесів активного старіння запропоновано запровадження співфінансування окремих соціальних проектів з боку держави та суб'єктів господарювання.

Обґрунтовано, що Цілі сталого розвитку та положення стратегії забезпечення активного старіння повинні узгоджуватися й ураховуватися при формуванні як соціальної, так і бюджетної політик, які мають базуватися, зокрема, на цільових показниках – складових індексу активного старіння.

З метою забезпечення реалізації бюджетного механізму "гроші ходять за людиною", спрямованого на посилення адресності програм соціальної допомоги, запропоновано зміни до Бюджетного кодексу України, Господарського кодексу України, законів України "Про соціальні послуги", "Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості". Розроблено пропозиції в частині застосування компенсаторних механізмів із метою посилення здатності держави забезпечувати належне фінансове забезпечення активного старіння, не порушуючи стійкості державних фінансів.

Ключові слова: демографічне старіння населення, активне довголіття, індекс активного старіння, бюджетне забезпечення, видатки на охорону здоров'я та освіту, стійкість державних фінансів, компенсаторні механізми.

Постановка проблеми. Процеси демографічного старіння й оцінка їх впливу на стійкість державних фінансів є актуальними для країн ЄС та України. У наступні 10 років прогнозується поглиблення тенденції до збільшення кількості людей похилого віку [1]. Статистичні дані 2018 р. та аналіз демографічного старіння в Україні свідчать, що:

- 22,9% загальної чисельності населення України становлять люди у віці понад 60 років і 16,5% – у віці 65 років і старше;
- середня очікувана тривалість життя при народженні становить 71,76 року (чоловіки – 66,69 року та жінки – 76,72 року) [2].

Частка населення у віці 80 років і старше станом на 2016 р. становила 3,5% [3]. Зростає загальне демографічне навантаження на населення віком 15–64 роки. Згідно з національним демографічним прогнозом, до 2025 р. порівняно з 2018 р. частка осіб віком понад 60 років збільшиться на 2,1 в. п., а віком 65 років і старше – на 1,9 в. п., а до 2030 р. – відповідно, на понад 3,1 в. п. і понад 3,5 в. п. [4].

Прискорення темпів демографічного старіння, міждержавна (зовнішня) міграція молоді та зменшення народжуваності насамперед спричинять ризики у сфері публічних фінансів. Вирішення цих проблем перебуває у площині зміни пріоритетів бюджетного забезпечення створення

належних умов життя населення. Для людей похилого віку необхідним є фінансування заходів із забезпечення активного і здорового старіння, які сприятимуть збільшенню доходів, можливостей споживання, заощаджень та інвестування завдяки довголіттю. Постає завдання розширення джерел фінансування напрямів забезпечення процесів активного старіння, що зменшуватиме ризики втрати стійкості державних фінансів.

У науковій літературі окремі аспекти феномену старіння, здорового довголіття та проблематики державної підтримки активного старіння висвітлювалися багатьма ученими, про що йшлося у попередній статті автора [5]. Оцінка реалізації плану дій з питань старіння, здійснена в рамках Третьої національної доповіді “Про виконання Україною Регіональної стратегії здійснення Мадридського міжнародного плану дій з питань старіння за період 2012-2016 рр.”, показала необхідність продовження реформування сфери надання медичної допомоги та соціальних послуг [3]. Проте проблеми бюджетного забезпечення важливих напрямів підтримки активного довголіття залишаються недостатньо дослідженими.

Метою статті є аналіз бюджетного забезпечення процесів активного старіння та обґрунтування пропозицій щодо розширення джерел фінансування потреб людей похилого віку у контексті стійкості державних фінансів.

Результати та обговорення. Важливим індикатором якості життя людей похилого віку та, відповідно, результативності реформ у бюджетній

сфері, сферах охорони здоров'я, освіти та соціального захисту є індекс активного старіння. Складові індексу, порядок його розрахунку, а також узагальнення переваг та недоліків застосування представлено у статті “Переваги та недоліки індикаторів оцінки процесів активного старіння” [5]. Обчислення і використання цього індексу в Україні потребує розробки та затвердження методики розрахунку індикаторів оцінки процесів активного старіння, а також внесення змін до методологічних положень щодо класифікації та аналізу економічної активності населення, затверджених наказом Державного комітету статистики України від 19.01.2011 № 12, та до інших нормативно-правових актів Державної служби статистики України в частині формування інформаційної бази для оцінки активного старіння.

Застосування цього індексу в Україні дозволить, зокрема, здійснювати комплексну оцінку процесів активного старіння та проводити міжкраїнові порівняння. У рейтингу країн ЄС-28 за 2014–2018 рр. за індексом активного старіння Швеція займала провідну позицію, далі йшли Данія, Нідерланди, Велика Британія, Фінляндія та Німеччина (табл. 1, за даними [1; 6]). Так, у Німеччині упродовж 2014–2018 рр. індекс збільшився на 4,1 пункта (з 35,4 у 2014 р. до 39,5 у 2018 р.). Загалом у країнах ЄС індекс активного старіння підвищився на 1,9 пункта, що свідчить про покращення умов життя для людей похилого віку та забезпечення їх активного довголіття.

Таблиця 1

Рейтинг країн ЄС-28 у 2014–2018 рр. за індексом активного старіння

Країна, група країн	Індекс активного старіння		Зростання індексу
	2018 рік	2014 рік	
Швеція	46,9	44,9	2,0
Данія	42,7	40,3	2,4
Нідерланди	42,4	40,0	2,4
Велика Британія	41,3	39,7	1,6
Фінляндія	40,6	39,0	1,6
Німеччина	39,5	35,4	4,1
ЄС-28	35,8	33,9	1,9

У 2014–2018 рр. на 3,3 пункта збільшилася зайнятість людей похилого віку, які мають фізичні можливості, здоров'я та бажання продовжувати трудову діяльність на умовах вільного графіку роботи, скороченого робочого дня тощо. Упродовж зазначеного періоду на 0,2 пункта зріс показник участі людей похилого віку у житті суспільства (волонтерська діяльність, догляд за дітьми та онуками, участь у політичному житті). На 1,2 пункта підвищилося значення складових індексу, що характеризують незалежне, здорове та безпечне життя людей: доступ до медичних

послуг; фізична активність; незалежне проживання; фінансова безпека (достатній середній дохід, відсутність ризику бідності для людей похилого віку, відсутність важкого матеріального стану); фізична безпека; безперервна освіта. Найбільше (приріст 3,4 пункта) покращилися значення показників, які відображають можливості та наявність сприятливого середовища для активного старіння: кількість років здорового життя у віці 55 років; психологічне (душевне) благополуччя; використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ); соціальні

зв'язки та підвищення рівня освіти [1]. Загалом ці дані свідчать про ефективність державної політики зазначених країн щодо формування належних умов для активного старіння, а також результативність використання бюджетних коштів на такі цілі.

В Україні індекс активного старіння за методологією Європейської економічної комісії ООН та Генеральної дирекції Європейської Комісії з питань зайнятості, соціальної політики та інтеграції не обчислюється через відсутність достовірної інформації та статистичних даних щодо багатьох складових індексу. При цьому результати розрахунків окремих показників (складових індексу) є нижчими за відповідні дані для країн ЄС. Це потребує продовження реалізації положень Стратегії державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 р. [4] та проведення необхідних коригувань соціально-економічної політики України. Недооцінка потреб забезпечення активного старіння створює фінансові ризики на середньостроковий період. Актуальним є запровадження нових регуляторних заходів на ринку праці, у системах охорони здоров'я, надання соціальних та освітніх послуг, а також у подолання бідності серед людей похилого віку. Нові підходи до підтримки громадян мають відповідати загальноєвропейським нормам, які у своїй сукупності сприяють активному довголіттю населення, зменшенню впливу на податкове навантаження, ослабленню тиску на наступні покоління, встановленню взаємодії між поколіннями.

Отже, необхідно застосовувати цільовий підхід, що передбачає формування та коригування соціальної та бюджетної політики на середньостроковий період, ґрунтуючись на показниках індексу активного старіння [4; 7]. Такий цільовий підхід має урахувати положення Мадридського міжнародного плану дій з питань старіння, Конвенції про права осіб з інвалідністю, Стратегії державної політики з питань здорового й активного довголіття населення на період до 2022 року та плану заходів з її реалізації, інші нормативно-правові акти з питань забезпечення осіб похилого віку – отримувачів соціальних послуг. Важливо, що підхід може застосовуватися не лише на центральному рівні (Міністерство соціальної політики України, Міністерство фінансів України та Кабінет Міністрів України), а також на рівні регіонів, громад, оскільки саме вони визначають і надають більшість соціальних послуг.

Пакет соціальних послуг має формуватися з огляду на першочерговість, необхідність їх надання в рамках досягнення Цілей сталого розвитку та ширину охоплення цими послугами осіб похилого віку (визначається як частка отримувачів послу-

ги до загального обсягу людей похилого віку, які її потребують). При цьому важливого значення набувають: державна підтримка створення нових робочих місць для людей похилого віку; надання соціально-педагогічних послуг (зокрема “Університети третього віку”); фінансування паліативного догляду за місцем проживання вдома; забезпечення діяльності будинків-інтернатів для людей похилого віку; відкриття відділень підтриманого проживання, денного догляду, п'ятиденного та транзитного перебування, а також діяльності закладів для бездомних осіб похилого віку; компенсації працюючим та непрацюючим фізичним особам за надання ними соціальних послуг людям похилого віку (окремим категоріям); утримання центрів соціальної адаптації тощо. Державна політика повинна створити можливості для людей похилого віку продовжувати брати участь в економіці та суспільному житті, а також доглядати за собою якомога довше [8]. Окремі напрями забезпечення активного старіння можуть фінансуватися державою та суб'єктами господарювання на умовах співфінансування.

Експертами робочої групи з проблем старіння Європейської економічної комісії у доповіді за темою “Досягнення сталого суспільства для людей будь-якого віку: глобальні цілі, які вимагають дій на національному та місцевому рівнях” вказано на необхідність розробки комплексу багатопланових, інтегрованих і новаторських заходів державної політики, який би враховував взаємозалежність таких чинників, як демографічні зміни, зайнятість, трудова міграція, соціальний захист і економічний розвиток [9]. За один із таких заходів визначено сприяння держави у забезпеченні гідної роботи для всіх. Тож ключовим є вирішення проблем безробіття людей усіх вікових груп.

Глобальні цілі сталого розвитку та міжнародно визнана стратегія забезпечення активного старіння [10–11] є актуальними і для України. Цілі сталого розвитку, адаптовані для України, та Стратегія державної політики з питань здорового й активного довголіття населення на період до 2022 року, план заходів з її реалізації в Україні мають узгоджуватися й ураховуватися при формуванні соціальної та бюджетної політики. При цьому цільовими показниками мають бути складові індексу активного старіння. Заходи соціальної політики у контексті забезпечення активного старіння в Україні можуть бути представлені у такому вигляді:

Ціль 1. Подолання бідності в похилому віці та соціальний захист для всіх.

Основні заходи соціальної політики:

- здійснювати соціальний захист населення упродовж всього життєвого циклу та запобігати бідності в похилому віці; скоротити (як

мінімум удвічі) частку людей різного віку, які мають важкий матеріальний стан (депривацію);

- домогтися істотного охоплення бідних і уразливих верств населення адресними заходами соціального захисту.

Цільовими є показники, що характеризують незалежне, здорове та безпечне життя, фінансову безпеку (відносний середній дохід, рівень ризику бідності для осіб похилого віку).

Ціль 3. Здорове старіння та доступ до медичних послуг з догляду.

Основні заходи соціальної політики:

- забезпечувати здорове старіння, зокрема доступ до медичних послуг, довгострокової соціальної допомоги;

- підвищити якість діагностики, скоротити передчасну смертність від неінфекційних захворювань шляхом профілактики і лікування, а також сприяти зміцненню психічного здоров'я та благополуччя;

- забезпечувати загальне охоплення послугами охорони здоров'я, доступ до якісних медичних послуг, основних лікарських засобів і вакцин (безпечних і якісних); підвищити фінансування охорони здоров'я, зокрема утримання працівників охорони здоров'я.

Цільовими є показники, що характеризують: доступ до медичних послуг, можливості та сприятливість середовища для активного старіння. Насамперед це очікувана тривалість життя, очікувана кількість років здорового життя у віці 55 років, психологічне (душевне) благополуччя.

Ціль 4. Навчання протягом усього життя.

Основні заходи соціальної політики:

- заохочувати навчання протягом усього життя, зокрема навчання літніх людей;

- забезпечувати: рівний доступ для всіх до доступної та якісної технічної, професійної та вищої освіти; можливості збільшувати кількість молоді та дорослих, які мають відповідні навички, включаючи технічні та професійні, для працевлаштування на гідних робочих місцях та ведення підприємництва; отримання знань та навичок, необхідних для сприяння сталому розвитку (знання у сфері прав людини, гендерної рівності, просування культури миру та ненасильства, визнання культурного різноманіття).

Цільовими є показники, що характеризують незалежне, здорове та безпечне життя, систему безперервної освіти, можливості та сприятливість середовища для активного старіння.

Ціль 5. Гендерна рівність у старості.

Основні заходи соціальної політики спрямовані на зменшення гендерних розривів у старості (досягнення гендерної рівності та розширення прав і можливостей).

Цільовими є показники психологічного (душевного) благополуччя.

Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання. Зайнятість людей похилого віку.

Основні заходи соціальної політики:

- стимулювати збільшення зайнятості серед людей похилого віку;

- захищати трудове право і сприяти створенню безпечних умов праці для всіх працівників.

Цільовим показником є рівень зайнятості у вікових групах 55–59 років, 60–64 роки, 65–69 років, 70–74 роки.

Ціль 10. Зменшення нерівності.

Основні заходи соціальної політики:

- формувати соціальну та економічну політику для всіх, незалежно від віку, статі, інвалідності, раси, етнічної належності, походження, релігії, економічного чи іншого статусу;

- скорочувати нерівність доходів із застосуванням інструментів бюджетно-податкової політики та політики оплати праці, пенсійного страхування.

Цільовими є показники, що характеризують незалежне, здорове та безпечне життя, фінансову безпеку.

Ціль 11. Міста та громади, сприятливі для проживання людей похилого віку.

Основні заходи соціальної політики: створити сприятливі умови проживання для літніх людей, включаючи доступні житло, транспорт і суспільний простір (зробити міста й населені пункти інклюзивними та безпечними).

Це може забезпечуватися через залучення літніх людей до прийняття рішень щодо розвитку сфери охорони здоров'я, освіти та соціального захисту, а також соціальної інфраструктури.

Цільовими є показники, що характеризують: незалежне, здорове та безпечне життя; фізичну безпеку; можливості та сприятливість середовища для активного старіння; соціальні зв'язки.

Удосконалення процедур формування соціальної та бюджетної політики здійснюється з метою забезпечення рівних можливостей для всіх людей реалізувати свій потенціал у гідності та рівності, а також у здоровому середовищі. Мають бути виокремлені проблеми людей похилого віку, а також розроблені заходи для створення належних умов для їх гідного життя та задоволення їх потреб [12]. У бюджетній політиці доцільно виокремлювати напрями (соціальні та/або інвестиційні проекти) забезпечення активного старіння:

- допомогу людям похилого віку;
- державну підтримку молоді, яка надає соціальні послуги для людей похилого віку, а також підтримку людей похилого віку, які нада-

ють соціальні послуги для молоді, членів своєї сім'ї, здійснюють догляд за дітьми, онуками;

- співфінансування соціальних та/або інвестиційних проєктів.

Оцінка показників, які характеризують активне старіння, дозволила розробити матрицю вибору соціальних послуг для людей похилого

віку (соціальних послуг, державних соціальних стандартів) у розрізі чотирьох доменів і напрямів їх бюджетного фінансування з метою підвищення рівня якості життя людей та підвищення ефективності видатків на соціальне забезпечення (табл. 2).

Таблиця 2

Матриця вибору соціальних послуг щодо забезпечення активного старіння та форм їх фінансування

Складові індексу активного старіння	Значення показників у групі країн ЄС-28	Державні стандарти соціальних послуг та інші нормативно-правові акти	Соціальна політика (заходи)	Бюджетна політика (видатки державного та місцевих бюджетів)
1	2	3	4	5
Домен 1. Зайнятість	31,1	Кодекс законів про працю України, Закон України “Про зайнятість населення”, Стратегія державної політики з питань здорового й активного довголіття населення на період до 2022 року (далі – Стратегія № 10-2018-р.)	Вирішення проблем старіння робочої сили та використання можливості отримання додаткових доходів (через подовження трудової діяльності) ¹	Державна підтримка підприємств, які створюють робочі місця для літніх працівників, включаючи робочі місця із гнучким графіком роботи, неповним робочим днем тощо
Рівень зайнятості 55–59, 60–64, 65–69, 70–74 роки	67,2 38,6 12,5 6,1	Кодекс законів про працю України, Закон України “Про зайнятість населення”	Неповна зайнятість. Працевлаштування жінок. Професійна реабілітація. Заохочення людей похилого віку до індивідуальної трудової діяльності, підприємництва. Забезпечення доступу до кредитів для літніх людей без дискримінації за віком. Запровадження гнучких механізмів виходу на пенсію	Державна підтримка малих і середніх підприємств, у яких значну частку працівників мають становити люди передпенсійного і пенсійного віку. Стимулювання великих підприємств до залучення людей похилого віку як консультантів з розробки товарів і послуг для задоволення їх потреб, а також до участі в контролі за якістю таких товарів і послуг; як наставників для підвищення кваліфікації молодих працівників. Стимулювання, зокрема, шляхом надання податкових пільг з єдиного соціального внеску
Домен 2. Участь у житті суспільства	17,9	Закон України “Про соціальні послуги”, Державний стандарт соціальної послуги консультування (наказ Мінсоцполітики України від 02.07.2015 р. № 678), Стратегія № 10-2018-р.	Розширення прав і можливостей громадян з метою реалізації їх потенціалу в частині забезпечення фізичного, розумового і соціального благополуччя протягом усього життя й участі в житті суспільства відповідно до своїх можливостей, потреб і сподівань	Запровадження комплексного фінансового забезпечення, включаючи бюджетне фінансування (державний та місцеві бюджети) або співфінансування з фондами соціального страхування, підприємствами, благодійними організаціями, громадянами

СОЦІАЛЬНА СТАТИСТИКА

Продовження 1 табл. 2

1	2	3	4	5
2.1. Волонтерська діяльність	8,4	Державний стандарт соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах (наказ Мінсоцполітики України від 31.03.2016 р. № 318)	Заохочення до частково оплачуваного і неоплачуваного волонтерства молоді та людей похилого віку на міжпоколінній основі, щоб допомогти їм зрозуміти, наскільки важливими і корисними є спілкування, обмін досвідом, співпраця між поколіннями, солідарність у всіх сферах життя, в сім'ї і за її межами	Державне співфінансування з громадськими організаціями, підприємствами (залежно від соціальних послуг, у наданні яких братимуть участь люди похилого віку (волонтери))
2.2. Догляд за дітьми та онуками	26,0	Потребує нормативно-правового врегулювання	Запровадження мобільних дитячих садків із залученням людей похилого віку до виховання та догляду	Фінансування соціально-педагогічної послуги за рахунок коштів місцевих бюджетів та плати батьків за харчування
2.3. Догляд за людьми похилого віку	18,5	Державний стандарт догляду вдома (наказ Міністерства соціальної політики України від 13.11.2013 р. № 760). Державний стандарт паліативного догляду (наказ Міністерства соціальної політики України від 29.01.2016 р. № 58)	Залучення неформальних працівників із догляду за особами похилого віку	Бюджетне фінансування соціальних послуг з догляду за людьми похилого віку (з оцінкою та порівнянням вартості таких послуг у державному секторі та приватних підприємствах, інших підприємствах та організаціях)
2.4. Участь у політичному житті	18,6	Потребує нормативно-правового врегулювання	Заохочення літніх людей до розробки політики, стратегій і заходів, які прямо чи опосередковано впливають на їхнє життя	Без фінансування
Домен 3. Незалежне, здорове та безпечне життя	70,7	Закон України "Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні", Стратегія № 10-2018-р.	Підвищення стандартів якості комплексних соціальних і медичних послуг та послуг з довгострокового догляду	Запровадження комплексного фінансового забезпечення, включаючи бюджетне фінансування або співфінансування з підприємствами, благодійними організаціями, громадянами
3.1. Фізична активність	15,8	Потребує нормативно-правового врегулювання у частині запровадження співфінансування соціальних та інвестиційних проєктів	Державна підтримка проєктів, спрямованих на оздоровлення людей похилого віку, забезпечення заняття фізичною культурою та спортом	Фінансування з місцевих бюджетів, кошти благодійних організацій
3.2. Доступ до медичних послуг	84,3	Державний стандарт стаціонарного догляду за особами, які втратили здатність до самообслуговування чи не набули такої здатності (наказ Мінсоцполітики України від 29.02.2016 р. № 198)	Забезпечення надання особам похилого віку різних видів геріатричної допомоги (профілактичної, лікувальної, довготривалої, паліативної)	Бюджетне фінансування та кошти благодійних організацій, страхових організацій

СОЦІАЛЬНА СТАТИСТИКА

Продовження 2 табл. 2

1	2	3	4	5
3.3. Незалежне проживання	86,0	Потребує нормативно-правового врегулювання у частині запровадження співфінансування соціальних та інвестиційних проєктів	Сприяння проєктуванню житлових будинків і житлових приміщень, які дозволяють представникам різних поколінь однієї родини проживати разом	Запровадження комплексного фінансового забезпечення, включаючи бюджетне фінансування або співфінансування з підприємствами, благодійними організаціями, громадянами
Фінансова безпека осіб похилого віку: 3.4. Відносний середній дохід	85,6	Стратегія подолання бідності та план її реалізації, Стратегія № 10-2018-р.	Упровадження механізму повної або часткової державної підтримки створення нових робочих місць на підприємствах, які наймають громадян похилого віку	Державна підтримка підприємств, які наймають громадян передпенсійного і пенсійного віку. Запровадження комплексного фінансового забезпечення, включаючи бюджетне фінансування, недержавні пенсійні фонди, страхові організації
3.5. Відсутність ризику бідності для людей похилого віку	92,0	Стратегія подолання бідності та план її реалізації, Стратегія № 10-2018-р.	Забезпечення зайнятості людей похилого віку, які бажають працювати. Допомога людям похилого віку, які перебувають у важкому матеріальному становищі. Поліпшення умов життя та інфраструктури в сільських районах	Запровадження комплексного фінансового забезпечення, включаючи бюджетне фінансування, недержавні пенсійні фонди, страхові організації. Державна допомога для розширення можливостей літніх фермерів на основі забезпечення їх постійного доступу до фінансових послуг. Підтримка літніх людей у сільських районах (відповідно до їх індивідуальних потреб)
3.6. Відсутність важкого матеріального стану (депривації)	92,6	Стратегія подолання бідності та план її реалізації, Стратегія № 10-2018-р.	Спрямування соціальних стандартів на забезпечення матеріальної підтримки осіб похилого віку з метою недопущення станів депривації. Забезпечення доступності товарів і послуг першої необхідності для соціально вразливих громадян похилого віку	Бюджетне фінансування та кошти благодійних організацій
3.7. Фізична безпека	72,6	Стратегія № 10-2018-р.	Створення належних умов проживання людей похилого віку	Бюджетне фінансування та кошти благодійних організацій
3.8. Безперервна освіта	5,1	Стратегія № 10-2018-р.	Стимулювання навчальних закладів до створення університетів третього віку, бази для освоєння робочих професій	Бюджетне фінансування та кошти благодійних організацій, громадян
Домен 4. Можливості та сприятливе середовище для активного старіння	57,5	Стратегія № 10-2018-р.	Сприяння поєднанню трудової діяльності та роботи з догляду (надання гнучких умов), заохочення рівного поділу обов'язків з догляду між жінками й чоловіками при одночасному вивченні можливості обліку часу, витраченого на обов'язки з догляду за членами сім'ї, при розрахунку пенсії по старості	Бюджетне фінансування, недержавні пенсійні фонди, фонди соціального страхування

1	2	3	4	5
4.1. Очікувана тривалість життя	55,0	Стратегія № 10-2018-р.	Забезпечення надання для людей похилого віку різних видів гериатричної допомоги	Бюджетне фінансування, кошти благодійних організацій та страхових організацій
4.2. Очікувана кількість років здорового життя у віці 55 років	53,4	Стратегія № 10-2018-р.	Спеціальні медичні послуги для людей похилого віку з акцентом на профілактику захворювань	Бюджетне фінансування, кошти благодійних та страхових організацій
4.3. Психологічне (душевне) благополуччя	73,0	Стратегія № 10-2018-р.	Заохочення створення мереж соціальної підтримки, які полегшують життя літніх людей. Підтримка діяльності центрів активного довголіття та центрів дозвілля. Підтримка здійснення соціальних туристичних проєктів	Співфінансування проєктів із місцевих бюджетів та за кошти підприємств, благодійних організацій, громадян
4.4. Використання ІКТ	53,9	Стратегія № 10-2018-р.	Доступ до ІКТ	Співфінансування проєктів із місцевих бюджетів та за кошти підприємств, благодійних організацій, громадян
4.5. Соціальні зв'язки	49,3	Стратегія № 10-2018-р.	Підтримка проєктів, спрямованих на забезпечення соціальних зв'язків з використанням ІКТ	Співфінансування проєктів із місцевих бюджетів та за кошти підприємств, благодійних організацій, громадян
4.6. Рівень освіти	65,2	Стратегія № 10-2018-р.	Забезпечення навчання протягом усього життя, безперервна освіта, навчання на робочому місці, професійна реабілітація	Співфінансування проєктів із місцевих бюджетів та за кошти підприємств, благодійних організацій, громадян

¹Ураховано пп. 23–29 Мадридського міжнародного плану дій щодо старіння людей похилого віку [3], Копенгагенську декларацію про соціальний розвиток (ООН) [13].

Упровадження цієї матриці потребує розширення завдань Міністерства соціальної політики України, яке, відповідно до Положення про Мінсоцполітики України, зокрема, розробляє та вносить в установленому порядку пропозиції щодо подолання негативних наслідків старіння населення (пп. 12 пункту 4) [14]. Вважаємо за необхідне доповнити цю норму (в частині заходів із подолання негативних наслідків старіння) новою нормою щодо формування державної соціальної політики з питань активного та здорового довголіття на середньостроковий період.

Крім цього, слід розробити комплексний державний стандарт соціальних послуг із забезпечення активного та здорового старіння, який встановлюватиме перелік таких послуг (передбачених іншими державними стандартами та Планом заходів з реалізації Стратегії державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року) із наведенням форм їх фінансового забезпечення – фінансування із державного та місцевих бюджетів, співфінансування соціальних та інвестиційних проєктів тощо.

Бюджетне фінансування заходів підтримки активного старіння населення здійснюється з урахуванням норм Закону України “Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні”. Відповідно до статті 35 цього закону, громадянам похилого віку надаються соціальні послуги відповідно до Закону України “Про соціальні послуги” [15]. Заходи, пов'язані з активним старінням населення, визначаються та фінансуються з огляду на індивідуальні потреби людей похилого віку залежно від їх статі, стану здоров'я, віку, особливостей інтелектуального та фізичного розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної, етнічної та іншої належності, осіб з інвалідністю, осіб, визнаних недієздатними, осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, а також з урахуванням думки отримувачів соціальних послуг, якщо вони за віком, рівнем розвитку та станом здоров'я можуть її висловити. Відповідно до соціального звіту за 2018 р. Міністерства соціальної політики України, за кошти державного бюджету у 2018 р. профінансовано: індивідуальні засоби реабілітації (у тому числі протезно-ортопе-

дичні виробни, ортопедичне взуття, технічні засоби реабілітації); житлові субсидії; оплату проїзду; послуги соціальних працівників [16].

Не менше важливим при цьому є і покращення матеріального стану людей похилого віку. Незважаючи на те, що наявний дохід, який може бути використаний населенням на придбання товарів та послуг, збільшився на 21,9%, а реальний наявний, визначений із урахуванням цінового фактора, – на 9,9%, матеріальне становище переважної більшості людей похилого віку є досить складним. Виникає необхідність підвищення державних соціальних стандартів та гарантій. Важливого значення також набуває проведення розрахунків доходів людей похилого віку та членів їх сімей, які проживають разом, оскільки доходи різних домогосподарств дуже різняться. Незначне підвищення прожиткового мінімуму (для осіб, які втратили працездатність, з 1 січня 2018 року – 1 373 грн, з 1 липня – 1 435 грн, з 1 грудня – 1 497 грн, тобто за 11 місяців підвищився на 9%), мінімальної заробітної плати (порівняно з 2017 р. її збільшено на 12,1% і встановлено з січня 2019 р. на рівні 4 173 грн), мінімальної пенсії (у 2018 р. становила з січня – 1 452 грн, з грудня – 1 497 грн) не створює умов для забезпечення основних складових належного активного старіння [3]. Більшість людей пенсійного віку отримують доходи на рівні прожиткового мінімуму або на рівні мінімальної заробітної плати, водночас для цієї категорії населення актуальним є отримання медичних послуг, придбання ліків, оплати комунальних послуг тощо.

З січня 2018 р. під час отримання послуг медичної реабілітації упроваджується механізм “гроші ходять за людиною”, який передбачає надання можливості застрахованій особі самостійно обрати санаторно-курортний заклад на умовах тристоронніх договорів, що укладаються між застрахованою особою, робочим органом Фонду соціального страхування України та санаторно-курортним закладом. Зазначений бюджетний механізм має запроваджуватися щодо всіх напрямів забезпечення активного старіння. Це дозволить реалізувати законодавчо визначений підхід щодо забезпечення найкращих інтересів отримувачів соціальних послуг (людей похилого віку). Ця група населення належить до вразливих не лише за критерієм віку, а й за категоріями “малозабезпечені”, “одинокі” та особи, які перебувають у складних життєвих обставинах [16].

Покриття витрат на виплату державної допомоги здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України у вигляді субвенцій до місцевих бюджетів. Видатки на виплату державної підтримки у 2018 р. становили 57,9 млн грн, у 2017 р. – 51,6 млн грн [17].

Аналіз фінансового забезпечення соціальних послуг, які надаються людям похилого віку, надає можливість виділити такі проблемні аспекти:

- фінансове забезпечення незалежного, здорового та безпечного життя населення здійснюється лише за рахунок бюджетних коштів;

- обсяг фінансування суттєво відрізняється залежно від місця проживання людей похилого віку;

- у бюджетній статистиці не виокремлюється фінансування людей похилого віку, воно відображається у розділі “соціальне обслуговування та надання соціальних послуг громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги за місцем проживання”. До цієї групи громадян належать також: інваліди, хворі (з числа осіб працездатного віку на період до встановлення їм групи інвалідності, але не більш як чотири місяці), які не здатні до самообслуговування і потребують постійної сторонньої допомоги, визнані такими в порядку, затверженому Міністерством охорони здоров’я; громадяни, які перебувають у складній життєвій ситуації у зв’язку з безробіттям і зареєстровані в державній службі зайнятості; у зв’язку із стихійним лихом, катастрофою (і мають на своєму утриманні неповнолітніх дітей, дітей-інвалідів, осіб похилого віку, інвалідів), якщо середньомісячний сукупний дохід їх сімей нижчий ніж прожитковий мінімум для сім’ї. Проте, окрім доходу, мають ураховуватися і витрати на ліки, оплату медичних послуг.

З огляду на зазначене пропонується із цієї категорії громадян виокремлювати групу людей похилого віку, а із переліку соціальних послуг, які надаються населенню, виокремлювати соціальні послуги для людей похилого віку, а також інші соціальні послуги в рамках реалізації державної політики забезпечення активного старіння. Потребує удосконалення бюджетне фінансування програм з підтримки активного старіння населення в частині виокремлення на рівні державного і місцевих бюджетів видатків на бюджетне фінансування довгострокового догляду й інших заходів з підтримки активного старіння.

Аналіз підходів до вибору компенсаторних механізмів фінансування додаткових витрат на програми забезпечення активного старіння населення дозволив сформулювати пропозиції щодо вибору напрямів фінансового забезпечення цих витрат у контексті стійкості державних фінансів України. Це, зокрема: збільшення числа робочих місць, включаючи неповну зайнятість, для людей похилого віку з огляду на їх фізичні можливості та стан здоров’я; збільшення числа робочих місць для молоді, яка надає соціальні послуги для людей похилого віку (на рівні першого робочого місяця); зростання бюджетних надходжень, зокрема шля-

хом удосконалення підходів до адміністрування податків, детінізації економіки.

Необхідно передбачити включення до Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період положень щодо фінансування витрат на забезпечення доміант активного старіння (див. табл. 2), зокрема забезпечення зайнятості людей похилого віку, їхньої участі у житті суспільства, здорового та безпечного життя. Крім цього, необхідним є запровадження коригування фінансових нормативів бюджетної забезпеченості місцевих бюджетів з використанням коефіцієнтів, що враховують відмінності у вартості надання гарантованих послуг людям, старшим за 60, 70 та 80 років.

Для зменшення навантаження соціальних видатків на бюджет та одночасного розширення приватних послуг у відповідних сферах держава може створювати умови, зокрема для розвитку ринків страхових послуг, з метою убезпечення від ризиків, пов'язаних із хворобами і старінням населення. Для запровадження вищезазначених положень у Бюджетному кодексі України [18] пропонується вжити таких заходів:

1) уточнити перелік видатків, що здійснюються з Державного бюджету України (глава 14, стаття 87), доповнивши їх видатками на:

– післядипломну освіту (на оплату освітніх послуг для людей старших 60 років з метою реалізації політики навчання впродовж життя та залучення громадян похилого віку до участі в освітніх процесах, розширення можливостей оволодіння новими професійними та загальноосвітніми навичками, зокрема у сферах сучасних комунікацій, комп'ютерної та інформаційної грамотності), пп. “г” п. 7;

– санаторно-реабілітаційну допомогу (спеціалізовані санаторії для людей, старших 80 років, збільшення кількості соціальних працівників), пп. “в” п. 8;

– соціальний захист та соціальне забезпечення людей, старших 80 років, які не отримують коштів за іншими державними програмами соціальної допомоги, пп. “б” п. 9;

– забезпечення діяльності закладів фізичної культури і спорту для людей, старших 60 років, пп. “а” п. 12:

2) уточнити перелік видатків, що здійснюються з бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, районних бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад (глава 14, стаття 89 Бюджетного кодексу України), доповнивши їх видатками на:

– територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг для людей, старших 80 років, які потребують допомоги, у тому числі збільшення кількості соціальних працівників), пп. “а” п. 4).

3) внести зміни до статей 94 “Фінансові нормативи бюджетної забезпеченості”, 95 “Коригуючі коефіцієнти фінансових нормативів бюджетної забезпеченості”, 98 “Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності обласних бюджетів”, 1036 “Додаткова дотація на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я” глави 15 у частині здійснення коригувань на чисельність населення, кількість споживачів соціальних послуг, отримувачів гарантій на медичне обслуговування, які досягли віку понад 80 років.

Упровадження вікового критерію у розподіл бюджетних коштів слугуватиме стимулом для створення на рівні регіону кращих умов життя для людей похилого віку. Це сприятиме забезпеченню реалізації принципу “гроші ходять за людиною”, а також посиленню адресності програм соціальної допомоги.

У статті 2 “Визначення основних термінів” вважаємо за доцільне навести трактування термінів “соціальний стандарт”, “соціальна послуга” та викласти особливості їх застосування для людей похилого віку, враховуючи, що у тексті Бюджетного кодексу України вживається термін “соціальний стандарт” (пп. 4 п. 2 статті 41 “Особливості формування надходжень бюджету та здійснення витрат бюджету в разі несвоєчасного набрання чинності законом про Державний бюджет України” та п. 4 статті 94 “Фінансові нормативи бюджетної забезпеченості”).

У Законі України “Про соціальні послуги” [16] та в інших законодавчих актах доцільно закріпити поняття “державний стандарт соціальної послуги” та “державний стандарт соціальної адаптації”, які використовуються у нормативно-правових актах, зокрема у наказі Міністерства соціальної політики України “Про затвердження Державного стандарту соціальної адаптації” від 18.05.2015 р. № 514 [19]. Термін “державний стандарт соціальної послуги” пропонується трактувати як зміст та обсяг, норми і нормативи, умови та порядок надання соціальної послуги, показники її якості, визначені нормативно-правовим актом центрального органу виконавчої влади у сфері соціальної політики.

У Законі України “Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості” [20] статтю 4 “Основні напрями розвитку охорони здоров'я у сільській місцевості” пропонується доповнити новим пунктом такого змісту: “збільшення кількості соціальних працівників для надання соціальної допомоги у сільській місцевості особам похилого віку за їх потребами”. Ці зміни необхідні для закріплення джерел фінансування напрямів забезпечення активного старіння.

У Господарському кодексі України [21] статтю 9 “Форми реалізації державою економічної політики” слід доповнити нормою щодо врахування ін-

тересів людей похилого віку (для забезпечення активного старіння) при формуванні довгострокової (стратегічної) і поточної (тактичної) економічної і соціальної політики, спрямованої на реалізацію та оптимальне узгодження інтересів суб'єктів господарювання і споживачів, різних суспільних верств населення. Статтю 10 "Основні напрями економічної політики держави" слід доповнити нормою щодо забезпечення активного старіння. У пункті 1 цієї статті акцент зроблено лише на структурно-галузеву політику, спрямовану на здійснення державою прогресивних змін у структурі економіки, удосконалення міжгалузевих і внутрішньогалузевих пропорцій, стимулювання розвитку галузей, які визначають науково-технічний прогрес, забезпечують конкурентоспроможність вітчизняної продукції та зростання рівня життя населення. Складовими цієї політики є промислова, аграрна, будівельна та інші сфери економічної політики, щодо яких держава здійснює відносно самостійний комплекс заходів стимулюючого впливу. Враховуючи, що забезпечення активного старіння також є відносно самостійним комплексом заходів, пропонується розглядати його не лише як об'єкт додаткових бюджетних витрат, а і як потенціал для економіки, як окрему сферу економічної політики. У зв'язку з цим важливими аспектами є стимулювання продовження трудової діяльності й забезпечення гнучкого режиму робочого часу для працівників похилого віку, поліпшення умов праці для запобігання необґрунтованому скороченню періоду трудової діяльності та погіршенню стану здоров'я працівників. У пункті 3 статті 10 визначено лише, що у соціально-економічній сфері держава здійснює соціальну політику захисту прав споживачів, політику заробітної плати і доходів населення, політику зайнятості, політику соціального захисту та соціального забезпечення. Вважаємо за необхідне також виділити політику забезпечення здорового й активного старіння.

Висновки та рекомендації. Запобігання фінансовим ризикам та забезпечення стійкості державних фінансів потребує розробки з використанням індексу активного старіння регулярних прогнозів впливу поточної бюджетної політики та зміни державних витрат (через збільшення фі-

нансування напрямів забезпечення активного старіння, зміни потреб та пріоритетів населення) на стійкість державних фінансів у довгостроковому періоді. Для розрахунку та застосування індексу доцільно: 1) вдосконалити статистику економічної активності населення, зокрема щодо зайнятості населення старших вікових груп; 2) проводити періодичні опитування осіб старших вікових груп щодо здійснення волонтерської діяльності (з надання допомоги літнім людям, молоді, інвалідам та ін.), а також надання допомоги власним дітям та онукам; задоволення потреб у медичному або стоматологічному обстеженні та лікуванні.

Зміна витрат на забезпечення процесів активного старіння потребує застосування компенсаторних механізмів, а саме: 1) збільшення бюджетних надходжень у результаті створення нових робочих місць для осіб старших вікових груп (передпенсійного та пенсійного віку); 2) збільшення податкових надходжень, зокрема шляхом удосконалення підходів до податкового адміністрування; детінізації економіки; 3) підвищення прозорості й ефективності державних витрат на забезпечення процесів активного старіння (за домінантами підтримки зайнятості людей похилого віку, їхньої участі у житті суспільства, здорового та безпечного життя); 4) запровадження коригування фінансових нормативів бюджетної забезпеченості місцевих бюджетів з урахуванням відмінності у вартості надання гарантованих послуг людям, старших за 60, 70 та 80 років; 5) створення умов для розвитку ринків послуг страхування від ризиків, пов'язаних із хворобами і старінням населення, з метою зменшення навантаження соціальних витрат на бюджет та відповідного розширення приватних послуг; 6) запровадження співфінансування окремих соціальних та інвестиційних проєктів з боку держави та суб'єктів господарювання, громадян.

Для подальших досліджень проблематики бюджетного забезпечення процесів активного старіння в контексті дотримання стійкості державних фінансів важливим є здійснення сценарних розрахунків стійкості з урахуванням індексу активного старіння населення в Україні.

Список використаних джерел

1. 2018 Active Ageing Index: Analytical Report. UNECE, European Commission. 2019. URL: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Active_Ageing_Index/Stakeholder_Meeting/ACTIVE_AGEING_INDEX_TRENDS_2008-2016_web_cover_reduced.pdf
2. Населення (1990–2019) / Населення та міграція / Демографічна та соціальна статистика / Статистична інформація / Державна служба статистики України. 2018. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. О выполнении Украиной Региональной стратегии осуществления Мадридского международного плана действий по вопросам старения за период 2012–2016 гг. Третий национальный доклад. URL: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/country_rpts/2017/UKR_report.pdf
4. Стратегія державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.01.2018 р. № 10-2018-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/10-2018-%D1%80>

5. Білоусова О. С. Переваги та недоліки індикаторів оцінки процесів активного старіння // Статистика України. 2018. № 3. С. 26–39.
6. Active Ageing Index. UNECE, European Commission Directorate General for Employment, Social Affairs and Inclusion, European Centre for Social Welfare Policy and Research. 2018. URL: <https://www.unece.org/population/aai.html>
7. План заходів з реалізації Стратегії державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.09.2018 р. № 688-2018-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2018-%D1%80>
8. Policy brief: Introducing Active Ageing Index. March 2013. URL: https://ec.europa.eu/eip/ageing/file/604/download_en?token=zDmjt0NR
9. Realizing the potential of living longer: Ministerial Conference to explore key challenges and set future agenda for policies on ageing. Lisbon Ministerial Declaration “A Sustainable Society for All Ages: Realizing the potential of living longer” (Lisbon, September 22, 2017). URL: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Ministerial_Conference_Lisbon/Declaration/2017_Lisbon_Ministerial_Declaration.pdf
10. Connecting MIPAA/RIS and the 2030 Agenda for Sustainable Development: Areas for policy integration. 2018. URL: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/PS2018/00_MIPAA_RIS_2030_Agenda_Areas_for_Policy_Integration.pdf
11. Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. A/RES/70/1. URL: <http://sdg.org.ua/images/Agenda2030.pdf>
12. Unece Policy Seminar: Ageing and the Sustainable Development Goals. 21.11.2018. URL: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/PS2018/PS_2018_Concept_Note_Agenda.pdf
13. Копенгагенская декларация о социальном развитии: принята Всемирной встречей на высшем уровне в интересах социального развития, Копенгаген, 6–12 марта 1995 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_505
14. Положення про Міністерство соціальної політики України: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 р. № 423, станом на 17.09.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF/>
15. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні: Закон України від 16.12.1993 р. № 3721-XII, станом на 22.05.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3721-12>
16. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
17. Соціальний звіт за 2018 р. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/17003.html>
18. Бюджетний кодекс України: Кодекс від 08.07.2010 р. № 2456-VI, станом на 11.01.2019 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
19. Державний стандарт соціальної адаптації: Наказ Міністерства соціальної політики України від 18.05.2015 р. № 514, станом на 13.10.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-15>
20. Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості: Закон України від 14.11.2017 р. № 2206. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2206-19>
21. Господарський кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 р. № 436-IV, станом на 07.02.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

References

1. 2018 Active Ageing Index. Analytical Report. (2019). UNECE, European Commission. *unece.org*. Retrieved from https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Active_Ageing_Index/Stakeholder_Meeting/ACTIVE_AGEING_INDEX_TRENDS_2008-2016_web_cover_reduced.pdf
2. Naselennia (1990–2019) / Naselennia ta mihratsiia / Demohrafichna ta sotsialna statystyka / Statystychna informatsiia / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Population (1990–2019) / Population and migration / Demographic and social statistics / Statistical information / State Statistics Service of Ukraine]. (2018). *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
3. О выполнении Украиной Региональной стратегии осуществления Мадридского международного плана действий по вопросам старения за период 2012–2016 гг. Третий национальный доклад [On Ukraine’s Implementation of the Regional Strategy for the Implementation of the Madrid International Agenda on Aging 2012–2016. Third National Report]. *unece.org*. Retrieved from http://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/country_rpts/2017/UKR_report.pdf [in Russian].
4. Stratehiia derzhavnoi polityky z pytan zdorovoho ta aktyvnoho dovolittia naselennia na period do 2022 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11.01.2018 № 10-2018-r, [Strategy of the state

policy on healthy and active longevity of the population for the period till 2022. Ordinance of the Cabinet of Ministers of Ukraine of January 11, 2018 N 10-2018-r]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-shvaliv-strategiyu-derzhavnoyi-politiki-z-pitan-zdorovogo-ta-aktivnogo-dovgolittya-naselennya-na-period-do-2022-roku> [in Ukrainian].

5. Bilousova, O. S. (2018). Perevahy ta nedoliky indyikatoriv otsinky protsesiv aktyvnoho starinnia [Advantages and disadvantages of indicators of evaluation of active aging]. *Statystyka Ukrainy – Statistics of Ukraine*, 3, 26–39 [in Ukrainian].

6. Active Ageing Index (2018). UNECE, European Commission Directorate General for Employment, Social Affairs and Inclusion, European Centre for Social Welfare Policy and Research. *unece.org*. Retrieved from <https://www.unece.org/population/aai.html>

7. Plan zakhodiv z realizatsii Stratehii derzhavnoi polityky z pytan zdorovoho ta aktyvnoho dovolittia naselennia na period do 2022 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26.09.2018 r. № 688-2018-r [Plan of Measures for Implementation of the State Policy Strategy for Healthy and Active Longevity for the Period till 2022. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of September 26, 2018 N 688-2018-r]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2018-%D1%80> [in Ukrainian].

8. Policy brief: Introducing Active Ageing Index. (2013). *ec.europa.eu*. Retrieved from https://ec.europa.eu/eip/ageing/file/604/download_en?token=zDmjt0NR

9. Realizing the potential of living longer: Ministerial Conference to explore key challenges and set future agenda for policies on ageing. (2017). Lisbon Ministerial Declaration “A Sustainable Society for All Ages: Realizing the potential of living longer” (Lisbon, September 22, 2017). *www.unece.org*. Retrieved from http://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Ministerial_Conference_Lisbon/Declaration/2017_Lisbon_Ministerial_Declaration.pdf

10. Connecting MIPAA/RIS and the 2030 Agenda for Sustainable Development: Areas for policy integration. (2018). *unece.org*. Retrieved from https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/PS2018/00_MIPAA_RIS_2030_Agenda_Areas_for_Policy_Integration.pdf

11. Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. (2015). Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. A/RES/70/1. *sdg.org.ua*. URL: <http://sdg.org.ua/images/Agenda2030.pdf>

12. Unece Policy Seminar: Ageing and the Sustainable Development Goals. (2018). *unece.org*. Retrieved from https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/PS2018/PS_2018_Concept_Note_Agenda.pdf

13. Kopengagenskaia deklaratsiia o socialnom razvitii [The Copenhagen Declaration on Social Development]. (1995). Vsemirnaia vstrecha na vysshem urovne v interesah socialnogo razvitiia (6–12.03.1995) – World Summit for Social Development (March 6–12, 1995). Copenhagen. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_505 [in Russian].

14. Polozhennia pro Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.06.2015 r. № 423 [Regulation on the Ministry of Social Policy of Ukraine. Regulation of the Cabinet of Ministers of Ukraine of June 17, 2015 N 423]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF/> [in Ukrainian].

15. Pro osnovni zasady sotsialnoho zakhystu veteraniv pratsi ta inshykh hromadian pokhyloho viku v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 16.12.1993 r. № 3721-XII [On the basic principles of social protection of veterans of work and other elderly citizens in Ukraine. Law of Ukraine of December 16, 1993 N 3721-XII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3721-12> [in Ukrainian].

16. Pro sotsialni posluhy: Zakon Ukrainy vid 17.01.2019 r. № 2671-VIII [On social services. Law of Ukraine of January 17, 2019 № 2671-VIII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> [in Ukrainian].

17. Sotsialnyi zvit za 2018 r. Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy [Social Report for 2018. Ministry of Social Policy of Ukraine]. (2019). *mzp.gov.ua*. Retrieved from <https://www.mzp.gov.ua/news/17003.html> [in Ukrainian].

18. Biudzhetnyi kodeks Ukrainy. Kodeks vid 08.07.2010 r. № 2456-VI, stanom 01.01.2018 r. [The Budget Code of Ukraine. Code of July 08, 2010 № 2456-VI as of January 11, 2019]. *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> [in Ukrainian].

19. Derzhavnyi standart sotsialnoi adaptatsii: Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 18.05.2015 r. № 514 [State standard of social adaptation. Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine of May 18, 2015 N 514]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-15> [in Ukrainian].

20. Pro pidvyschennia dostupnosti ta iakosti medychnoho obsluhovuvannia u silskii mistsevosti: Zakon Ukrainy vid 14.11.2017 r. № 2206 [On improving the availability and quality of health care in rural areas. Law

of Ukraine of November 14, 2017 N116]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2206-19> [in Ukrainian].

21. Hospodarskyi kodeks Ukrainy: Kodeks vid 16.01.2003 r. № 436-IV, stanom na 07.02.2019 r. [The Business Code of Ukraine of January 16, 2003, No 436-IV as of February 07, 2019]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> [in Ukrainian].

O. S. Bilousova,

DSc in Economics,

Senior Researcher, Department of Public Finance,

State Organization "Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine",

E-mail: bilousova.os@gmail.com

ResearcherID: AAB-1694-2019,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7434-3469>

Budget Support for Active Aging Processes in the Context of the Sustainability of Public Finances

The article is devoted to the problems of budget support of active aging processes and sustainability of public finances of Ukraine. This problem is urgent because of the accelerating pace of demographic aging, cross-country migration, limited budgetary resources, which in their totality increase the burden on the younger generation, create financial risks for the government and households. This problem remains out of research focus in spite of the rising need to increase budget expenditures, maintain the long-term sustainability of public finances, enforce new regulatory measures on the labor market and the health care system, provide social and educational services, and reduce the poverty among the elderly. New approaches to citizen support should be in line with the European norms, which, in their totality, contribute to the active longevity of the population, reduction of the tax burden, relief of the pressure on the next generations and continuity between generations.

The financial support of social services provided to the elderly is analyzed, with identifying its problematic aspects. In order to improve approaches to financing social services, a Matrix of Choice of Social Services for Active Aging and Forms of Financing is constructed. To expand the sources of funding for active aging processes, it is proposed to introduce co-financing of selected social projects by government and businesses.

It is substantiated that the Sustainable Development Goals, as well as the provisions of the Active Aging Strategy, should be consistent and taken into consideration in formulating social and budgetary policies that need to be based on the targets of the Active Aging Index.

In order to implement the budget mechanism "money goes after a person", aimed to enhance the targeting of social assistance programs, amendments to the Budget Code of Ukraine, the Economic Code of Ukraine, the Laws of Ukraine "On social services", "On improving the accessibility and quality of health care in rural areas" are proposed. Recommendations on using the compensatory mechanisms to enhance the ability of the government to provide the adequate financial support for active aging without breaking the sustainability of public finances are elaborated.

Keywords: *demographic aging, active longevity, active aging index, budget support, health care and education expenditures, sustainability of public finances, compensatory mechanisms.*

Бібліографічний опис для цитування:

Білоусова О. С. Бюджетне забезпечення процесів активного старіння в контексті стійкості державних фінансів // Статистика України. 2019. № 4. С. 72–85. Doi: 10.31767/su. 4(87)2019.04.08.

Bibliographic description for quoting:

Bilousova, O. S. (2019). Biudzhetne zabezpechennia protsesiv aktyvnoho starinnia v konteksti stiikosti derzhavnykh finansiv [Budget Support for Active Aging Processes in the Context of the Sustainability of Public Finances]. *Statystyka Ukrainy – Statistics of Ukraine*, 4, 72–85. Doi: 10.31767/su. 4(87)2019.04.08.